

Isten nélkül, de vallásosan

Ateista mozgalmak „egyháziasodása”

„A keresztények Hitler, az éhezés és a hajhullás ellenére is hisznek egy mindenható, jóságos Isten mindenütt való jelenlétében; Istenük ráadásul rendkívül furcsa, többszörös személyiségzavarban szenved (Szentháromság).” Megemlékezve „Isten nagymértékben pszichopatológus megváltói tetteről”, a hívek minden héten „furcsa szertartáson vesznek részt, ahol külön erre a célra kiképzett ceremóniamesterek titokzatos varázsigéket mondanak ki”. Ha a *Giordano-Bruno-Stiftung* [Giordano Bruno Alapítvány] igazgatósági szóvivője, *Michael Schmidt-Salomon* filozófus a kereszténységről beszél, akkor gyakran hangzanak el ilyen vaskos kifejezések. Átalakított *Ikea*-szlogenek is kiválóan alkalmasak a provokációra. Például ez: „Még hiszel, vagy már gondolkodol?”

„Hit helyett gondolkodás” – ez ugyancsak lényegi követelménye a hamburgi *Szent Jakab Gyülekezet* egykori vezető lelkészének, *Paul Schulz*nak. Ő az ateista gondolkodásmódot tartja a teljesen szabad és önálló ember döntő ismertetőjegyének. Szerinte az istennélküliség bizonyos fokig a földi tökéletesség állapota, amelyet hét lépésben lehet elérni, kezdve az első kételyektől addig a bizonyosságig, hogy semmiféle Isten nem létezik.

Első pillantásra a legjobb barátoknak tarthatnánk az egykori lelkészt és az ateista filozófust. De nem azok. Szövetségesként legjobb esetben is csak az egyházak kiváltásai elleni harcban találkoznak. Az *Evangélikus Akadémia* Hofgeismarban megtartott konferenciáján *Schulz* egyenesen sajnálkozott amiatt, hogy szellemi testvérei „sok kárt okoztak” tartós vitatkozásukkal.

Mert miközben a *Giordano-Bruno-Stiftung* csakúgy, mint az ún. *Új ateisták* kiemelkedő amerikai élharcosai – például az evolúcióbiológus és sikerkönyvszerző *Richard Dawkins* vagy a 2011-ben elhunyt irodalomkritikus, *Christopher Hitchens* – veszélyes rossznak tartják a vallást, és legszívesebben minden

vallási jelenséget kiszorítanának a társadalomból, *Paul Schulz* „ateista egyházzól” álmodik. Úgy véli, hogy csak el kell ragadni a keresztényektől, és újra kell értelmezni a hit, a spiritualitás és az egyház fogalmát. Felfogása szerint „az értelem ateista egyházát” – amelyet „a szabadság bázisdemokratikus tereként” ír körül – nagyon is jellemezhetik a közösségépítés vallásos jellegű formái, az érzékletes szertartások és a spirituális jelképek.

Londonban, Berlinben, Hamburgban és több nagyvárosban már egy lépéssel továbbhaladtak. Az ott megtartott ateista vasárnapi összejövetelek (*Sunday Assemblies*) az Isten nélküli liturgikus kísérletezés terepét jelentik. Ausztriában pedig már megalapítottak egy „Ateista Vallási Társaságot”.

A radikális „botrány-ateisták” és a „vallásilag érzékeny ateisták” közötti irányzati vita furcsának tűnhet, de politikailag jelentős. A „vallásilag érzékenyeknek” ugyanis az a céljuk, hogy világnézeti közösségként az állam minden területen az egyházakkal és a nagy vallási közösségekkel azonos jogállásúnak ismerje el őket. Nekik semmi kifogásuk nincs az egyetemek teológiai tanszékei, a tábori lelkészek vagy az egyházi fenntartású óvodák ellen; ők ugyanezt akarják – ateista világnézetükre alapozva.

Fontos részcélokat már el is érték. Időközben csaknem minden német pártban léteznek már többekévesé rendszeres beszélgetőkörök. Berlinben felmentik az aznapi oktatásban való részvétel alól azokat a diákokat, akik a Világ Humanistáinak Napján akarnak részt venni. Hollandiában, ahol Németországhoz képest előrehaladottabb az elvilágiasodás, már természetes, hogy humanista tanszék van az egyetemeken, és ateista „lelkészek” működnek a hadseregben.

Németországban különösen az önkéntes halálhoz nyújtott segítség területén legalább annyira elfogadják a humanista szempontokat, mint az egyházak intelmei. A sem-

legesen csengő című internetes oldalt, a www.patientenverfuegung.de-t [„a betegek önrendelkezése”] az 1993-ban alapított *Humanistischer Verband Deutschland* [Németországi Humanisták Szövetsége] működteti.

„Kicsik, széttagoltak, de befolyásosak” – így jellemzi a németországi ateista szervezeteket a téma kiváló ismerője, *Andreas Fincke*, erfurti evangélikus egyetemi lelkész. Összevetve azzal a ténnyel, hogy a felekezeten kívüliek alkotják a legerősebben növekedő csoportot Németországban, és tíz éven belül feltehetően a népesség többségét fogják jelenteni, a különböző szövetségek taglétszáma viszonylag szerény. A legbefolyásosabb szereplő a Németországi Humanisták Szövetsége a maga kb. 19 000 tagjával. A hesseni tartományi szövetség az utóbbi négy évben meg tudta háromszorozni tagjainak számát – és fölvitte hatvanra. „Ha ez így megy tovább, 27 év múlva utolérjük Kurhessen-Waldeck Evangélikus Egyházának létszámát”, tréfálkozik a tartományi elnök, *Carsten Werner* matematikus.

Taglétszámukat tekintve jelenleg még nagy fölényben vannak az egyházak, de jól teszik, ha nem pihennek a babérjaikon, és nem adják át magukat annak az illúzióknak, hogy a felekezeten kívüliek valamilyen majd fölfedezik maguknak a kereszténységet. A Lipcsei Egyetem friss vallásszociológiai felmérése azt mutatja, hogy a felekezeten kívülieknek csak egészen csekély részét lehet egyáltalán megszólítani az Isten-témával.

Másfelől ezen a csoporton belül Nyugat-Németországban csak egy, Kelet-Németországban két százalék azonosul ezzel a mondattal: „Igyekszem a lehető legtöbb embert meggyőzni arról, hogy Isten nem létezik.” A felekezeten kívüliek túlnyomó többsége egyszerűen értelmetlennek és tisztán magánügynek tartja a vallást, vagy még sohasem foglalkozott komolyan ezekkel a kérdésekkel.

Arik Platzek, a Humanista Szövetség sajtószóvivője gondolkodó fiatal férfi, akinek „van érzéke a végtelen iránt, és van ízlése ebben a tárgyban”, ahogyan önmagáról állítja. Vallástalanul szocializálódott, soha nem volt személyes konfliktusa valamely egyházzal, nem is érte sérelem azok részéről, és nincs benne semmilyen feszültség, ami az állam és a vallás viszonyát illeti. A szervezett kereszténységben – eltekintve az istenhittől – bizonyos egyházi vezetők önteltsége zavarja, különösen akkor, ha azok gyámködően viselkednek. Viszont rögtön együtt működne velük a vasárnapi munkaszünet fenntartásáért vagy az üzletek korlátlan nyitva tartása ellen folytatott küzdelemben. Másfelől számára „szent” az ember önrendelkezése, akárcsak az evolúció tana mint a világ magyarázati modellje. Ha megkérdezik tőle, hogy a magánemberként általa is látogatott *Sunday Assemblies* formája miért hasonlít annyira a szabadegyházak istentiszteleteire, akkor azt feleli, hogy azért utánozzák ezt a formát, mert történelmileg bevált.

Különből *Platzek* szívesen utal arra a pozitív visszhangra, amelyre a Humanista Szövetség szolgáltatásai találnak. A kínálat már a bölcsőtől a sírig terjed. A humanisták gyermekeknek szóló szabadidős programokat, életvezetési oktatást és ifjúvá avatási szertartást is kínálnak, megvannak a saját ünnepnapjaik, saját fenntartású óvodáik és iskoláik (2008-ban alapították az első humanista általános iskolát Fürthben), tanácsadással támogatják az időseket és súlyos betegeket. Állítólag 250 000 embert érnek el évente, és ez a szám egyre nő.

Pikáns részlet: hívó ember nem tölthet be vezetői vagy pedagógusi állást humanista óvodában vagy iskolában. Aki – keresztény nyelven szólva – megtér, a munkáját kockáztatja. Ez elvben nem más, mint a humanisták által erősen bírált munkajog lemásolása. „Ugyanazok a szabályok érvényesek, mint más irányzatok intézményekben”, mondja *Arik Platzek*, igencsak kitérve a kérdés elől.

Az „ateista” mint önmegjelölés a modern kor jelensége. Az ateizmus mint filozófiai álláspont csak a 17. sz. közepe óta ismeretes. Előzőleg „kirekesztő harci fogalom” volt, amelyben ott csengett az erkölcsatlenség és a megbízhatatlanság fel-

hangja, magyarázta a hofgeismari konferencián *Thomas Kuhn* teológus. A korábbi társadalmak egyszerűen nem tudták elképzelni Isten létének vitatását. Aki komoly kétséget tanúsított Isten léte iránt, az vagy betegnek, vagy elvakult bolondnak, vagy veszélyesen erkölcstelen embernek számított, mivel megkérdőjelezte az együttélés vallási és erkölcsi alapjait.

Az ateizmus vádja érte például a zsidó Jahve-hívőket is, akik az asziszír-babiloni istenvilág közepette tagadták Samas napisten létét, és ehelyett megvetőleg „pusztán világitótesteknek” nevezték a Napot, a Holdat és a csillagokat, mondván, azokat az egyetlen, mindent fölülmúló Isten teremtette, meglepően későn, a teremtés negyedik napján.

Kultur- és tudománytörténeti szempontból hallatlan jelentőségű a mitológiátlanítás. A római kultúrában a korai keresztények is „ateistának” számítottak. Környezetük számára gyanússá tette őket viszonylag elvont, áldozatbemutató nélküli és a szomszédos vallásokhoz képest rendkívül tartózkodó kultuszuk, s ezt csak erősítette, hogy megtagadták a császárnak szóló vallási hódolatot. Nem kevés teológus és történész van azon a nézeten, hogy a kereszténység világvallássá emelkedését nem a hatalmi politika magyarázza, hanem a benne rejlő felvilágosító erő, amelyhez a kirekesztettek és a gyengék iránt tanúsított, forradalmi szociális elkötelezettség társult.

Ezért éppen a keresztényeknek nem kellene megrettenniük, ha a jelenlegi mitológiátlanítás értelmében az új ateisták rákérdéznek az istenképükre. És tudniuk kellene ellenállni annak a kísértetnek, hogy az ateizmust ismét harci fogalomként használják, abban az értelemben, hogy aki semmiben sem hisz, annak nincsenek belső értékei. Szociológiai vizsgálatok kimutatták, hogy a vallásos emberek nem automatikusan segítőkészebbek vagy türelmesebbek, mint az ateisták. *Albert Camus* A pestis c. regényének hitetlen orvosa, *Bernard Rieux* nem a legjobb irodalmi példája-e az önfeláldozóan küzdő, mélységes részvét által mozgatott humanistának? Ahogyan *Niklas Luhmann* szociológus már évtizedekkel ezelőtt kijelentette, manapság „már nincsenek a valláson kívüli indokai annak, hogy valaki vallásos legyen”.

Mindazonáltal a társadalom és kultúrája szempontjából nem csekély jelentőségű az, hogyan gondolkodik a többség a vallási kérdésekről. Nagy zeneműveket, grandiózus szakrális tereket, megható regényeket, sőt Európában egész városi és oktatási koncepciókat nem lehetett volna elképzelni az Istenről alkotott keresztény gondolatok nélkül, nem is szólva a hit által ihletett segélyszervezetek nagy szociális vívmányairól, amelyek végső soron az Isten emberré lett Fia és az ő földi sorsa iránti részvétben és együttérzésben gyökereztek. Ez nem csupán muzeális örökség.

Kétségtelen, hogy a kereszténység bonyolult vallás, merész, spekulatív tanokkal, amelyeket egyre több embert tart furcsának. De a humanisták igénye, hogy a tudomány világát tartsák a világ teljességének, és mindent az evolúcióbiológiával magyarázzanak, nem kevésbé merész. *Dietrich Korsch* marburgi teológus úgy véli, hogy – tekintettel az egyediséget becslő mivoltára, a szenvedés iránti érzékenységére és kifinomult istenfogalmára – „a mi kultúrterületünk és felvilágosult társadalmunk számára a kereszténység a legérettebb vallás”, amely ráadásul viszonylag nagy ellenállóerővel rendelkezik az elharapódzó, mindent átfogó kapitalizmussal és annak strukturális erőszakával szemben.

Abból a hitbéli meggyőződésből, hogy Isten emberré lett, az ember általános nagybecsülése következik, s ez mindmáig képes megóvni őt a legkülönfélébb túlzott elvárásoktól és attól, hogy eszközként használják valamilyen cél érdekében. És azáltal, hogy ártatlanul ölték meg, a názáreti Jézus mindmáig képviselője mindazoknak, akiket ártatlanul öltek és ölnek meg. Azokat a következtetéseket, amelyek ebből adódnak, senki sem kerülheti meg, ha komolyan veszi Jézus követését. Annál inkább szükség van arra, hogy a modern kultúrában hihetővé és elfogadhatóvá tegyék Isten létének gondolatát.

A jövőben feltehetően nemcsak abban fognak versenyezni keresztények és ateisták, hogy ki kínálja a jobb gyermekellátást vagy a jobb iskolákat, hanem abban is, hogy ki határozza meg hihetőbben, következetesebben és meggyőzőbben az egyén és a világegyetem viszonyát.

Michael Schrom

Forrás: Publik-Forum, 2015/9